

NATALIA BUTMALAI
Universitatea de Stat din
Tiraspol (Chișinău)

STRUCTURA SEMANTICĂ A VERBELOR STĂRILOR FIZICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Abstract

In this article the author attempts to characterize verbs of physical states in the Romanian language, a sub-class that is part of a lexical-semantic group of verbs of state. Therefore, having applied the method of semantic analysis, the author describes the semantic structure of these verbs and sets their common semantic features.

În notele ce urmează vom face o încercare de a descrie structura semantică a verbelor ce constituie obiectul nostru de cercetare, investigație bazată pe metoda analizei componențiale.

1.0. Verbele stărilor fizice semnifică modificări vizibile, perceptibile ale unor dispoziții afective (pozitive sau negative), provocate de un proces fiziologic.

Materialul factual selectat din DEX ne-a permis să constatăm că inventarul de unități ce fac parte din subgrupul dat este de 140 de verbe: *a aromi*, *a ameți*, *a gâdila*, *a inhiba*, *a (se) îngrețoșa*, *a îngheța*, *a leșina*, *a se repauza*, *a transpira*, *a strănuta*, *a somnola*, *a sughița* etc. Dintre acestea, 46 de verbe ale stărilor fiziologice sunt monosemantice, iar 94 – polisemantice.

Este de remarcat faptul că multe verbe din subgrupul nominalizat au formă pronominală. Din numărul total de verbe, 28 au în structura lor marca **se**: *a se rușina*, *a se hodi*, *a se întrema*, *a se surmena*, *a se restabili*, *a se repauza*, *a se plictisi* etc.

Un număr mic de verbe ale stărilor fizice au mențiunile stilistice: **popular**, **familiar**, **regional**, **rar**. De exemplu: *a horăi* (reg.) – „a sforăi”, *a (se) dezmeți* (reg.) – „a (se) dezmetici”, *a (se) înăduși* (reg.) – „a (se) năduși”, *a (se) tământui* – „a (se) însănătoși”, *a boli* (pop.) – „a zăcea bolnav”, *a se odihni* (rar) – „a dormi”, *a horcăi* (rar) – „a sforăi”, *a gogi* (fam. și pop.) – „a fi suferind bolnav”.

Foarte multe verbe ale stărilor fizice au mențiunea **figurat**: *a se deconecta* „a se relaxa, a se destinde”, *a se dezgheța* „a-și pierde sfiala, stângăcia” etc.

Prin cercetări ulterioare s-a stabilit că în cadrul verbelor ce vizează stări fizice sunt conturate următoarele subclase semantice:

Verbe ce exprimă o suferință fizică, provocată de o boală: *a dura*, *a ustura*, *a geme*, *a icni*, *a suferi*, *a pătîmi*, *a tînji*, *a gogi*, *a lîncezi*, *a (se) moleși*, *a suspina*,

a zăcea etc.: Mezinul **suspînă**. Jupâneasa Candachia părea înduioșată. (Sadoveanu, Frații Jderi), **A zăcut** băietul trei săptămâni din acea spaimă. (Idem), Omul, bietul, începuse **a tânji**. (Ispirescu, Ioviță, Făt-Frumos), Băbătia lui, de la o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scârțâi: ba c-o **doare** ceea, ba c-o **doare** ceea și tot umbra din babă în babă cu descântece și cu oblojeli, încât lui moș Nichifor acestea nu-i prea veneau la socotală. (Creangă, Moș Nichifor Coțcarul)

Verbe ce exprimă o emoție puternică: a palpita, a tresălta, a tresări, a tremura etc.: Argatul, auzind că-l chema / **S-a tulburat** de bună seamă... (Arghezi, Flautul descântat), Cu moartea în sân și sufletul ținându-se numai într-un firicel de ață, ea sta acolo și **tremura** ca varga. (Ispirescu, Ioviță, Făt-Frumos), – Da? **tresări** ea bucuroasă. Mi se pare că vine! se adresează cu însuflețire celor din juru-i. (Sadoveanu, Frații Jderi)

Verbe ce exprimă refacerea din punct de vedere fizic: a (se) vindeca, a (se) trezi, a (se) dezmetici, a (se) dezmeți, a (se) înviora, a se restabili, a se întrema etc.: Mama lui ce-l tot bocește / Zile-ntregi îl scaldă-n lapte și de răni îl lecuiește. (Alecsandri, Pasteluri și legende), Accidentul acesta totuși m-a demoralizat foarte mult și numai o petrecere bună m-**ar restabili**. (Caragiale, Opere), **Dezmeticindu-se**, mai mult întui melodia, mai precis, niște frânturi răzlețe, ce răsuna uneori mai puternic, alteori mai slab, iar câteodată se întrerupeau brusc, ca după o pauză să se îngâne iar. (Bodrug, Flori pentru urșii albi)

Verbe ce exprimă o senzație neplăcută: a (se) sufoca, a (se) înăduși, a (se) îngrețoșa, a furnica, a asuda, a tremura, a icni, a tuși, a strănuta, a flămânzi, a suspina, a înfometa etc.: Moartea atunci, neavând încotro, se băgă în turbincă și acuși **icnește**, acuși suspină, de-ți venea să-i plângi de milă. (Creangă, Ivan Turbincă); Mergând pe drum, **au flămânzit** grozav, încât nu mai știa ce să facă. Îi chiorăia mașele cumplit! (Ispirescu, Legendele și basmele românilor); Ivan atunci, cuprins de fiori, pe loc **s-a dezmețit**. (Creangă, Ivan Turbincă); Ana **tremura** între oiștile căruței și nu-și putea lua ochii de la Avrum. (Rebreanu, Ion), Iancu **asudă**, se împiedică de scaune, numără, face socoteli în gând și iar numără... (Zamfirescu, Madona cu trandafiri)

Verbe ce exprimă pierderea puterilor fizice: a (se) istovi, a obosi, a se trudi, a toropi, a (se) extenua, a (se) epuiza etc.: **Îi istoveau** bolile, **îi ticăloșea** neștiința. (Sadoveanu, Opere), **S-a extenuat** mergând., **L-au epuizat** atâtea suferințe., Da eu tare aș vrea să mă odihnesc, drept să-ți spun, **am obosit**. (Caragiale, Povești)

Verbe ce exprimă o stare de confuzie (buiăceală): a (se) dezorienta, a (se) zăpăci, a năuci, a se ului, a se tulbura etc.: El **sta năuc** și nu credea. / Să-i moară Radu! / Acest lucru / El nu-l înțelegea. (Coșbuc, Poezii), Titu **se zăpăci** și fu cuprins de o șovăire de care de-abia cu sforțări se putu smulge. (Rebreanu, Ion), **Eram uluit**, am rămas cu haina în mână, am răs ca un cadavru. (Petrescu, Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război)

Verbe ce exprimă o stare de repaus (de relaxare): a adormi, a ațipi, a aromi, a dormita, a moțâi, a dormi, a picoti, a amorți, a moleși, a toropi etc.: Astăzi **dormita** tihnit la vatra lui; mâni era nevoit să se bejânească în codri. (Sadoveanu, Frații Jderi), Toată noaptea trecută **moțâisem** ghemuit în unghiul unui vagon. (Caragiale, Opere), Tânărul **se moleșeste** din toate-n-cheieturile și se prăbușește pe prispă. (Caragiale, Opere), Măria

sa a închis ochii și a **adormit**. (Sadoveanu, *Frații Jderi*), *Noaptea a petrecut-o fără să fi ațipit măcar pentru o clipă*. (Lesnea, *Sub cârma vremii*)

Verbe ce exprimă provocarea unei senzații sau a unui sentiment: a excita, a trezi etc.: Ea **a trezit** în mine un sentiment în care prietenia se confundă cu iubirea. (Sadoveanu, *Frații Jderi*), **Nu vor trezi** în bătrânul vizir patima de altă dată pe care o avuseră față de tânăra circasiană? (Lesnea, *Sub cârma vremii*)

Verbe ce exprimă o transformare regresivă: a ameți, a flămânzi, a leșina, a descrește, a se infometa, a înnebuni, a orbi, a îngheța, a se plictisi etc. **L-a deprimat** moartea mamei lui.; **Santinela de sus se plictisea de stat și începea iarăși să umble**. (Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*), **Baba a amețit** de bucurie, moșneagul însă, gândind că-i **Ucigă-l crucea, s-a spăriet și, uimit, se uita prin bordeiu în toate părțile, să vadă de unde a ieșit acel glas**. (Creangă, *Povestea porcului*), **La așa vorbe nebunești, doamna a leșinat**. **Dacă nu era Negoită s-o apuce în brațe, cădea lată**. (Caragiale, *Povești*)

Verbe ce exprimă satisfacția, bucuria: a râde, a zâmbi, a surâde, a se hlizi, a (se) înviora, a tresălta etc.: **Pruncul Isus zâmbea** în brațele sale; iar prea curata **Fecioară plângea**. (Sadoveanu, *Frații Jderi*), **Chirică, cum îi treaba băieților, se acățera pe cele garduri și se hlizea cu ceilalți băieți**. (Creangă, *Opere*), **Vodă se atinse de barba cănită și surâse amar**. (Lesnea, *Sub cârma vremii*)

Verbe ce exprimă frânarea unui proces fiziologic: a se inhiba, a înțepeni etc.: **Funcțiunea olfactivă influențează pe cale reflexă secrețiunile glandelor digestive, activându-le sau inhibându-le, după cum mirosul este plăcut sau neplăcut**. (*Anatomia și fiziologia omului*), **Ia mai dă-te și d-ta oleacă pe jos, pân-om sui dealul, că nu mi-i de alta, dar mă tem că-i înțepeni în căruță**. (Creangă, *Opere alese*)

1.1. Analiza componentială a semanticii verbelor stărilor fizice ne-a permis să stabilim semul integrator al acestui subgrup [manifestare de natură fizică] – S_i. Semul dat se conține în semantica tuturor unităților ce fac parte din subgrupul dat. Acesta îndeplinește o funcție identificatoare, exprimată prin intermediul diferitelor seme diferențioare.

Sensul verbelor ce exprimă stări fizice ale omului încorporează semele:

- S_i [manifestare de natură fizică];
- S_i + S₁ [modificare în sens pozitiv];
- S_i + S₂ [modificare regresivă];
- S_i + S₃ [revenire la o stare preexistentă];
- S_i + S₄ [senzație neplăcută];
- S_i + S₅ [suferință fizică];
- S_i + S₆ [boală];
- S_i + S₇ [oboseală];
- S_i + S₈ [bucurie];
- S_i + S₉ [frânarea unui proces fiziologic].

Semele date sunt distribuite în structura semantică a fiecărui verb în felul următor:

S_i + S₁ – a ațipi, a aromi, a dormita, a dormi, a moțâi, a picoti, a se hodini, a clipoci, a piroti, a somnola, a se destinde, a sufla, a se repauza, a (se) sătura, a se cufunda, a digera, a mistui, a înghiți, a mirosi, a inspira, a aspira, a gusta, a elimina;

S_i + S₂ – a ameți, a amorți, a chiorî, a excita, a se surmena, a rebegi, a descrește, a se holba, a orbi, a (se) fâstâci, a (se) înfuria, a se urgisi, a uita, a se burzului, a (se)

extenua, a (se) epuiza, a (se) istovi, a înfometa, a (se) zăpăci, a se trudi, a îngheța, a (se) istovi, a fierbe, a afecta, a se plictisi, a (se) dezorienta, a învișora, a se urgisi;

$S_1 + S_3$ – *a (se) deștepta, a (se) trezi, a (se) vindeca, a (se) tămădui, a (se) dezmorți, a (se) scula, a se restabili, a prinde, a supura, a se cicatriza, a se închide, a (-și) reveni, a (se) potoli, a se liniști, a se întrema, a se destinde, a se dezgheța, a (se) dezmetici, a (se) dezmeți, a (se) înviora, a se răcori;*

$S_1 + S_4$ – *a (se) sufoca, a (se) îngreșoșă, a tremura, a furnica, a se jena, a se teme, a asuda, a roade, a se apleca, a arde, a cuprinde, a (se) frige, a transpira, a mușca, a înjunghia,, a (se) înțepa, a (se) umple, a clipoci, a buimăci, a sughița, a suspina, a (se) asfixia, a căsca, a tuși, a flămânzi, a horcăi, a amorți, a se gădila, a tresări, a clipoci, a strănuta, a excita, a se rușina;*

$S_1 + S_5$ – *a ustura, a suferi, a pătimi, a tânji, a răbda, a acuza, a (se) scârbi, a gogi, a durezza, a (se) distruge, a (se) frământa, a îndura, a trage, a se sufoca, a (se) năduși, a (se) înăduși, a (se) îneca, a cerca, a apăsa, a (se) asfixia, a găfâi, a apuca;*

$S_1 + S_6$ – *a boli, a tuși, a (se) contagia, a răzbate, a răspunde, a aiura, a agoniza, a delira, a înnebuni, a leșina, a (se) chinui, a apăsa, a mânca;*

$S_1 + S_7$ – *a (se) moleși, a somnola, a suferi, a seca, a se culca, a osteni, a obosi, a se hodini, a lâncezî, a toropi, a ameți;*

$S_1 + S_8$ – *a tresălta, a palpita, a hohoti;*

$S_1 + S_9$ – *a se inhiba, a înțepeni.*

Aplicarea analizei componențiale la studierea structurii semantice a verbelor stărilor fizice ne-a permis să stabilim anumite seturi de trăsături semantice.